

A woman with dark hair, wearing a white long-sleeved shirt, is shown in profile, looking out over a vast blue sea. The sky is a clear, vibrant blue, filled with numerous birds in flight. In the lower right corner, the rooftops of a coastal town are visible. The overall mood is serene and contemplative.

Maria
de la Pau Janer
Tots els noms
d'Helena

MARIA DE LA PAU JANER
TOTS ELS NOMS
D'HELENA

COL·LECCIÓ CLÀSSICA
PRIMERA EDICIÓ: SETEMBRE DEL 2022
© MARIA DE LA PAU JANER, 2022
© COLUMNNA EDICIONS, LLIBRES I COMUNICACIÓ, S.A.U.
AV. DIAGONAL, 662-664 - 08034 BARCELONA
ISBN: 978-84-664-2945-0
DIPÒSIT LEGAL: B. 12.039-2022
FOTOCOMPOSICIÓ: AURADIGIT
IMPRES A CATALUNYA - *PRINTED IN CATALONIA*

www.columnnaedicions.cat

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

El paper utilitzat per imprimir aquest llibre està qualificat com a ecològic i procedeix de boscos gestionats de manera sostenible.

Als dotze anys, tocava la lira i tensava un arc de fusta d'om per caçar cabres salvatges. El vent bufava pels passadissos del palau d'Esparta. Quan Helena corria rere una presa, se sentia lliure. Els arbres s'alçaven a prop de la muntanya de Taíget.

Les llegendes deien que havia nascut d'un ou blau. Sa mare no suportava la visió del berriscol dels cignes salvatges. Una vegada, va descobrir que en conservava tres plomes en una capsa, ocultes amb pany i clau. La profecia de Delfos havia marcat el futur d'Helena amb foc: «Seràs la ruïna d'Àsia i d'Europa. Seràs la mort dels grecs».

En les escasses sortides fora dels murs, quan contemplava les oliveres i els xiprers, portava un vel que li cobria el rostre. Mai no li van permetre veure's en un mirall. No sabia de quin color tenia els ulls, ni com era la forma dels seus llavis. Tenia por de patir alguna deformitat, i no feia preguntes. Mentre els germans entraven i sortien, ella vivia reclosa. S'acostumà als silencis de la família, als xiuxiejos dels servents, a les cançons que entonaven els bards

vora el foc, les nits d'hivern, que mai no deien el seu nom perquè estava prohibit.

A Helena li encantava córrer al vent. Com que era ràpida, els germans li deien Atalanta, que fou la dona més veloç. Era filla de Tíndar i Leda, reis d'Esparta. Tenia una bellesa desconcertant, capaç d'hipnotitzar qui la mirava, de capturar voluntats. La gent del poble deia que Zeus adoptà la forma d'un cigne per copular amb Leda, seduït pels cabells negríssims. Son pare era un déu i sa mare una dona mortal, trista sort la de qui neix enmig de dos universos sense pertànyer del tot a cap. Helena d'Esparta no era immortal com els déus. Tampoc era només humana, perquè la bellesa li atorgava un do sobrenatural. No s'assemblava als germans, que heretaren les faccions de Tíndar. Era lluminosa, esplèndida. Van voler protegir-la d'aquell poder, que podia convertir-se en una condemna, i no permeteren que ningú li veiés el rostre fins que complí els quinze anys. Aleshores els pretendents viatjaren a Esparta amb la intenció de casar-s'hi. Hi havia dos motius poderosos que atreïen prínceps i grans senyors: era l'hereva d'Esparta, després del casament de sa germana gran, Clitemnestra, amb Agamèmnon, rei de Micenes. Agamèmnon era robust, tenia els cabells i la barba fosca, i, ambiciós, buscava aliances per enfortir el seu poder.

D'altra banda, volà la llegenda de la bellesa d'Helena. Qui fou capaç d'explicar-la? Molts intentaren cantar la perfecció del seu rostre, però no se'n sortiren. L'encís de la filla d'un déu no es pot descriure. Té alguna cosa d'intangible, superior, obvi en les mirades però insuficient per al llenguatge humà. Malgrat el poder de les paraules, tan sols podien dibuixar l'ombra d'Helena, encara que ella fos la claror.

Agamèmnon arribà a Esparta acompanyant el seu germà Menelau, amb la intenció de casar-lo amb Helena. Dos germans units amb dues germanes. Micenes i Esparta invencibles per moltes generacions, potser per sempre.

Helena fou una bona teixidora. Allò que no deien els llavis ho explicaven els dits. Quan els pretendents es reuniren amb Tíndar al mègaron, brodava un paó reial. Cadascun portava una penyora, algun element que parlés d'ell o de les seves habilitats; n'hi havia de molt joves i alguns de vells. Foren dies de festes i banquetes. Quan Helena estava farta de veure rostres poc gentils, descobrí Menelau. L'amor de la dona més bella del món és com l'amor de la lluna: cap altra dona ni cap estel no tenen la seva resplendor.

Helena no l'estimà. No embogí per ell, ni sentí que se li accelerava el cor en mirar-lo. Tancada entre els murs, no s'havia entretingut a somniar l'amor. Va escollir-lo per una barreja de circumstàncies fortuïtes, com ara que tenia el cabell d'un ros vermell que li suavitzava l'expressió del rostre, en el qual no trobà la ferotgia d'Agamèmnon, sinó un posat d'admiració sincera, rotunda, que l'afalagà. Els qui l'envoltaven s'inhibien de manifestar els efectes que provocava i procuraven dissimular-los per protegir-se'n. Helena estava farta de la processó de pretendents, dels discursos poc interessants, dels festins on es buidaven els cellers del pare i es devorava la carn dels bous.

A Esparta, les dones podien regnar des de temps antics. Menelau mai no seria rei a Micenes, on el germà portava les regnes del govern, de manera que amb les noces Helena no hauria d'abandonar els llocs que estimava. Aquest argument calmava els neguits de la jove: el món podia romandre immutable, a la vora de l'Eurotes. Rebutjà Àiax, fill de Telamó, el rei de Salamina, que era de l'alçada d'un

gegant. Refusà Idomeneu, rei de Creta, on abundaven les pastures, les oliveres i les vinyes, expert a explicar relats èpics. No acceptà les riqueses de l'atenenc Menesteu, que li prometé barques, palaus i pedres precioses.

El dia abans de les noces, Helena d'Esparta va mirar el seu rostre per primera vegada. Anà sola al riu i hi espià el reflex. Comprenqué que era distinta. Enlluernada per la pròpia imatge, no va poder suportar-la. Li feia mal. Va llançar-hi pedrolins, fins que el tremolor de l'aigua en distorsionà la forma.

Segles més tard, a Barcelona, n'Eva va obrir la porta. Feia moltes hores que havia marxat de casa. Sortia abans de les primeres clarors, després d'un esmorzar frugal. Encara que les seves jornades exigien una alimentació sòlida, era incapaç d'engolir res. Amb els cabells recollits, sense maquillatge, vestida amb uns vaquers i un jersei, se n'anava. Estava preparada per a les inclemències del dia. Durant el trajecte, començava el procés de metamorfosi: posar-se en la pell d'una altra no és senzill. Aquesta era la gràcia. Havia de reviure les escenes, fer-les anar del cervell a les emocions. Ara era ella; després ja no ho era. En aparença, molt senzill; en el fons, l'única forma en què sabia entendre la vida, sota mil disfresses.

Des que era una nina, hi havia jugat: era un pirata, un monstre amb la pell d'escates, un alquimista o un mendicant. Podia convertir-se en l'odalisca seductora, la presonera d'un bandit terrible o la reina del món. En cada paper, hi abocava tot allò que portava dintre. Hi havia una part d'ella mateixa i una altra que mai no hauria reconegut com a pròpia, desenterrada d'indrets desconeguts. Quan adoptava la veu d'algú, oblidava qui era, men-

tre el personatge deixava de ser un ésser creat per un escriptor. Es capgirava l'univers fins que es diluïa i la ficció tornava sòlida. N'estava convençuda: si no aconseguia creure's el paper, a qui pretenia convèncer? Si era prou hàbil quan actuava, podria seduir, amenaçar, guanyar voluntats... Tot era possible, quan la il·luminaven els focus.

A casa, al pis de seixanta metres quadrats, tornava a ser la de sempre: una criatura a qui la por de viure superava, però que esdevenia poderosa quan interpretava. Va moure's entre els llibres escampats per terra, la roba desordenada, els guions a la taula de la cuina. Obrí la gelera, magra en provisions, i en va treure un paquet de rotllets de primavera precuinats. Va dutxar-se. Aigua ben calenta, sabó, la fatiga concentrada a les temples. Podia sentir la tensió viscuda. Feia la millor feina que hauria pogut somniar, però en pagava un preu alt: l'exigència, l'aïllament del món.

Vestida amb un barnús vell, que li recordava els peluixos de la infantesa, va contestar al mòbil:

—Digues, Chiara. —La veu tenia un to cansat, que no es preocupà a dissimular.

—Disculpa'm que et molesti. És tard. Deus estar esgotada... —Parlava entre la timidesa i l'excitació.

—Ha estat un dia llarg. —Va fer una pausa—. Molt llarg.

—Ho sé. He intentat coincidir amb tu. He anat a maquillatge, però avui no m'hi han deixat entrar.

—Em concentro quan em transformen en ella. És un procés complicat.

—Naturalment, però demà he de gravar l'escena de la tempesta. Estic nerviosa, no m'havia passat mai; aquesta vegada tot és distint. No faig la feina de sempre. No

es tracta de rodar moments difícils, arriscats; això no em fa por.

—Què et fa por, doncs? —L'hauria enviat a porgar fum.

—El personatge.

—El personatge que, en realitat, protagonitzo jo? No t'entenc.

—M'ho puc imaginar. No sé explicar-ho. Estic confosa, perquè mai no m'havia passat.

—Sigues concreta, per favor.

—Soc la teva substituïda per a les escenes de risc, i estic preparada per fer-ho, mai no he vacil·lat en un rodatge. En aquesta ocasió, però, el personatge és diferent. Em supera.

—A tu? —No dissimulà la sorna.

—T'he dit que la protagonista ets...

—Jo! Exacte. Et limites a ocupar el meu lloc quan hi ha perill que em pugui trencar un os. Res més. No ets responsable del personatge.

—M'ho he repetit cent vegades. Entén-me: no et vull ofendre, no pretenc ferir la teva sensibilitat. L'actriu ets tu. Soc prescindible, però ella és... no sé com dir-ho. Fascinant?

—Sí.

—Tinc pànic de no estar a l'altura, encara que el meu paper sigui minúscul.

—Qui ha d'estar a l'altura soc jo, no ho oblidis. L'esforç m'escota i no és el millor moment per escoltar les teves paranoies. N'has parlat amb en Ferran?

—No puc. Com vols que li expliqui al director que em fa por no ser una bona suplent de la protagonista per a les escenes perilloses?

—Per què no?

—Hi ha la possibilitat que cerqui una altra persona per ocupar el meu lloc.

—Podria ser una bona idea. Si pateixes tant, ho hauries de deixar. No tindràs dificultats per trobar un altre rodatge. Ets bona en el que fas.

—No ho entens? Puc permetre'm perdre la feina, però no aquest personatge. Tot i que el meu paper en la història sigui insignificant, ella va ser tan gran que...

—Què?

—Interpretar-la, ni que sigui com a doble teva, m'engrandeix a mi. Aquest paper justifica tota la meva carrera.

—Ets boja. Això, si de cas, ho hauria de dir jo.

—I no ho dius?

Va fer-se un silenci incòmode. Per fi, arribà la resposta:

—Sí.

Havien coincidit en algunes pel·lícules: na Chiara i n'Eva, dues dones situades als antípodes del món. La primera, especialitzada a jugar-se la vida, amant del perill, de les emocions fortes, acostumada a l'entrenament físic i al control mental. La segona, actriu des que tenia memòria, alumna aplicada de grans professors. Havia estudiat a Barcelona i a França, i havia dedicat la vida a aprendre tècniques d'interpretació, a treballar la veu, la gestualitat. Era apassionada i freda alhora, en un estrany equilibri entre el cor i el cap, i sabia posar-se en altres vides sense dubtar-ho. Es transformava com si fos de fang, encara que estava feta d'acer.

No eren amigues. Compartien la dificultat per relacionar-se amb els altres. Mai no havien estat sociables. Tenien universos propis complexos: professions absorbents que demanaven un rendiment alt, un nivell d'autoexigència que no permetia gaires distraccions. Tampoc no sen-

tien una especial simpatia mútua. Na Chiara admirava l'actriu que era n'Eva. A n'Eva li agradava veure-la jugar amb el risc. No s'ho haurien confessat. Fins i tot hi havia una certa jerarquia en la forma de relacionar-se: l'actriu deixava ben clar quin era el paper de la doble. Per moltes acrobàcies que dominés, sempre quedaria en un últim pla. Qui donava vida als personatges era ella.

La va molestar la trucada. S'ho preguntà endinsada en una butaca, protegida pel barnús, meitat aspror de moltes rentades, meitat suavitat i aroma. Hi subjectava els papers de l'endemà mentre repassava els textos, però li costava aparcar la conversa. Quina edat tenia na Chiara? Ella n'havia complert trenta. No hi hagué pastís d'aniversari. Havia pensat que s'havia de comprar alguna cosa, però no tenia temps per perdre anant de botigues, ni cap il·lusió concreta. Tots els desitjos desapareixien, engolits per la figura que interpretava. No tenia ambicions ni somnis propis, perquè adoptava els dels seus personatges.

Va sentir el timbre de la porta. Era en Ferran. Ho endevinà abans d'obrir, quan encara no havia vist el rostre d'expressió ferma, els ulls impacients:

—Hola. —L'home parlava amb un mig somriure—. No sabia si em deixaries al carrer.

—Quan t'he fet una cosa semblant?

—Mai, encara que sempre hi ha una primera vegada. Bromes a part, dubtava de pujar. Sé que necessites dormir. Però justament...

—Passaves per aquí.

A n'Eva se li escapà un somriure entremaliat.

—Exacte. No he pogut resistir-me a la temptació.

—He intuït que eres tu.

—T'has convertit en una bruixeta amb poders o ho has estat sempre?

—Ho he estat des que tinc memòria. Com hauria pogut negar l'entrada al gran director? La promesa del cinema actual, guardonat i reconegut arreu.

—És clar. El que t'ha triat per protagonitzar la seva darrera pel·lícula.

—El millor director. —Tornà a somriure—. I el millor amant.

—Saps per què vaig escollir-te a tu?

—Perquè sempre t'he agradat?

—Cert, però aquesta no és la causa de la tria. Ets una magnífica actriu, Eva; m'ho demostres cada dia al plató. No hauria pogut somniar amb una protagonista com tu. Dones vida al personatge, el reinventes. Sota els focus, ets ella.

—M'hi sento. Deixa'm que jugui. Ets...

—Paris? —El rostre va relaxar-se i les faccions van perdre el rictus de duresa.

—No!!! —Reia.

—Com que no? Doncs qui?

—Hèctor.

—Ets increïble! Aprofites qualsevol ocasió per portar la pilota al teu camp. T'he dit que no serà Hèctor el protagonista. No ho és al pensament de la gent.

—Què importa? Vols fer una gran pel·lícula; oblida-te'n, doncs, del que està establert. Hèctor és el seu amor. N'estic segura.

—I Paris?

—Una il·lusió que l'ajuda a fugir.

—Quina reina d'Esparta hauries estat a la vida real!

—Hi havia burla i admiració en les seves paraules.

—Reina d'Esparta, princesa de Troia.

—Sí, Eva.

—El meu nom és Helena. No t'equivoquis.

N'Eva compartí el sopar amb en Ferran. Feia poc que es coneixien, però la seducció havia estat immediata, d'una intensitat inimaginable a la vida real. Fins que el va trobar, embogir de desig només era possible en una pel·lícula. Quan es miraren, va saber que la dona que era —i no cap de les que li servien per refugiar-s'hi— experimentava una atracció poderosíssima, que la raó no l'ajudava a comprendre. Tots dos sabien de referències qui era l'altre. El director de films guardonats admirava l'actriu que havia vist a la pantalla, i hi pensà quan va decidir-se a gravar una història sobre Helena de Troia. Fou un presentiment: havia trobat la mescla de força i vulnerabilitat, de cabal dramàtic i joc de viure, de misteri i de nuesa. La dona, camaleònica, que dominava mil registres de forma quasi innata, però que treballava incansable, la protagonista de la guerra més terrible de tots els temps. Una guerra causada per la bellesa d'una dona o per l'ambició de poder d'uns prínceps.

Obriren una botella de vi negre. N'Eva va treure formatges a la taula, preparà torrades. Amb en Ferran, la vida era amable. Convertia el món en un recés on existir resultava una delícia. Se sentia pletòrica, capaç de superar tots els conflictes. Qualsevol fet habitual, fins i tot rutinari, adquiria matisos d'aventura. Li donava força per actuar millor. L'ajudava a créixer quan era Helena sota els focus, però també millorava l'Eva que solia dubtar. Intentà convèncer-la:

—Has de mentalitzar-te: l'heroi d'Helena va ser Paris. No t'has llegit prou bé el guió?

—Naturalment. No et preocupis. Tinc clar com he d'interpretar la trobada amb Paris. La reina d'Esparta viu trista, empresonada per la foscor dels murs de palau, però també per un marit mediocre.

—Menelau fou un error.

—S'equivocà en escollir-lo, però era massa jove per saber-ho.

—La filla d'un déu no hauria de cometre aquestes errades.

—Com pots dir-ho? Els mateixos déus s'equivocaven. Tenien els defectes i les qualitats dels humans multiplicats per l'infinit. Eren envejosos, víctimes de la gelosia, competitius, volubles, plens de capricis...

—Ho sé. Aquesta és la gràcia. —Li va picar l'ullet—. No t'ho agafis tan seriosament. Relaxa't.

—Els mortals són víctimes dels déus.

—No, no! Els mortals són sempre víctimes dels altres mortals.

Van riure. Les converses amb en Ferran solien acabar en una plàcida sensació de complicitat. N'Eva no recordava haver-se sentit tan a prop de ningú. Quan discutien, s'ho passaven bé. Era cercar la trobada des del desacord. Fer un duel de paraules resultava molt satisfactori. Si ell la dirigia, actuar es transformava en un repte doblement atractiu.

Havien rodat l'escena de les noces d'Helena i Menelau. El decorat se situava en un bosc rere el palau d'Esparta, al ple de la primavera. La nit abans la núvia havia fet dejuni per aconseguir la benedicció dels déus. Portava un vestit daurat, quasi del mateix color de la seva cabellera. Cada dia, en el procés de metamorfosi, posaven a n'Eva una perruca rossa. Els cabells castanys desapareixien com per art d'un encanteri. Va dirigir el ritual una sacerdotessa de Persèfone. Uní les mans dels nuvis amb flors; els banyà amb les aigües sagrades de la Font de Castàlia de Delfos, perquè fossin savis; va fer-los tocar el fil vermell que li cenyia la cintura, garantia de fidelitat en el matri-

moni; perfumà l'aire amb encens, perquè ajudés a fer volar les seves pregàries fins al cel. Caminaren dibuixant un cercle, que representava la casa acabada de formar. En una reminiscència dels antics raptos de les dones per al matrimoni, Menelau va agafar-la fort pel canell. Llavors li posà un collar d'or. A Helena, li va semblar que les anelles del collar l'estiraven cap a la terra. El rostre d'Eva-Helena estava seriós, com si hagués de suportar un pes de segles.

Els convidats ocupaven una nau del palau, ornada amb murtra i roses. Sonaren les flautes entre les converses. Hi havia pastissos de sèsam, de mel, d'oli. Se servien figues seques, dàtils d'Egipte. Es torraren cabrits, vedelles, ovelles i bous. Es buidaren les àmfores plenes de vi. Durant el banquet, la núvia semblava absent. No acabava de creure's que era casada amb Menelau, gairebé un desconegut. Va triar-lo perquè l'intuí còmplice, però el sentia estrany. Tenia les faccions transformades per l'orgull d'haver-la aconseguit, l'alegria de ser l'espòs de la dona més bella, la incredulitat d'haver complert un somni. S'hi apropà, vençuda la tímida per l'alcohol, i li mormolà a cau d'orella:

—Em fa feliç saber que cada matí em despertaré al teu costat.

Entre els llençols rebregats després de l'amor, en Ferran contemplava el rostre de n'Eva. Ella li tornava la mirada. Tots dos es refugiaven en un mateix silenci. Al principi, provaren d'entendre què els havia passat. Com pot el cor augmentar tant les pulsacions, per què aquell tremolor de les mans, o la dificultat per pronunciar un discurs coherent? L'actriu havia d'esforçar-se a dissimular els canvis de coloració del seu rostre, que anava de la pal·lidesa al rosaci, fins a la vermellor que delata l'embriac o oculta un cor que estima. El director intentava controlar la situació

davant la mirada dels altres. No suportava exhibir allò que considerava una feblesa. Es retreia les actituds adolescents, la manca d'autodomini.

N'Eva li plantejà la possibilitat de deixar el rodatge. No hi havia prou distància entre tots dos, va dir-li. Havia de buscar una altra Helena. Ell refusà la proposta, indignat. Havia escollit la protagonista que necessitava, l'única que satisfèia el seu nivell d'exigència. Havien de separar les coses. De la mateixa manera que la passió els empenyia a abraçar-se, el cap els deia que havien de tirar endavant un projecte: la millor pel·lícula en la qual haurien treballat. N'Eva cedí, perquè l'entusiasme pel personatge era quasi tan gran com el sentiment que l'home li inspirava. Ho volia gaudir tot, no era capaç de fer renúncies en nom de res.

Amb les cames enllaçades, formaven un únic cos. Així se sentien. I les ànimes? Tots dos haurien jurat que cadascuna es fonia amb l'altra, quan feien l'amor. Ell li va dir:

—Demà rodes una escena difícil.

—Totes ho són.

—Què vols dir?

—És una pel·lícula intensa. No hi ha escenes fàcils.

—D'acord, però la nit de noces d'Helena i Menelau ens indica com serà el matrimoni.

—Sí. Dona moltes pistes. Gosaria dir que justifica tot el que vindrà.

—Per què?

—Una dona com Helena estava condemnada a ser infeliç amb un espòs que fos un mal amant.

—No tenia experiència per comparar-lo amb ningú altre.

—El plaer que un cigne donà a sa mare no podia trobar-lo en els braços d'aquell home. I la bellesa...

—Què?

—La bellesa gaudeix del plaer.

—No sé per què em preocupo. Faràs una gran escena. És curiós: va escollir Menelau, però podia haver triat Ulisses.

—Hauria hagut de marxar a Ítaca. No estava preparada per partir-hi.

—A la cita dels pretendents hi anà també Aquil·les. T'ho imagines?

—Aquil·les era molt jove. Li semblà un infant pretensios. No tenia res a veure amb l'heroi que va ser després.

—Tens raó. —En Ferran va riure—. M'agrada veure com has analitzat tots els caires de la història.

—He fet el que he pogut, però és massa complexa per poder-s'hi apropar. Has pensat que Aquil·les va matar Hèctor?

Va tornar-la a mirar:

—He pensat que m'agradaria despertar-me amb tu tots els matins del món.